

מה מניע בני נוער למעורבות אזרחית?

תקציר

בשנים האחרונות, נערכו מחקרים רבים מדיסציפלינות שונות על התנהגות אזרחית של בני נוער. המאפיינים האישיים והסביבתיים שזוהו כמשפיעים על התנהגותם האזרחית של בני נוער היו: נטיות ורגשות חברתיים, תחושת שייכות לקהילה, תחושת אחריות חברתית, אמפתיה כלפי אחרים, ותחושת מחויבות אזרחית הקשורה להשתתפות בפעילות התנדבותית, ומיומנויות פוליטיות ואזרחיות. בנוסף, המחקרים מצביעים גם על מספר גורמים סביבתיים אשר משפיעים על אופן והיקף ההשתתפות האזרחית של בני נוער, למשל, פרקטיקות תרבותיות, ערכים במשפחה ובקרב החברים, הרכב השכונה והאקלים השורר בבית הספר.

בהקשר זה, מחקרים מצביעים על כך שבני נוער אינם זוכים למספיק הזדמנויות להשתתפות בבתי ספר ובקהילות, כשלמעשה ההזדמנויות שהמסגרות הללו מאפשרות הן תנאי חיוני להשתתפותם. בנוסף, במחקרים עולה הצורך גם בעיצוב של מנגנונים חברתיים וקהילתיים אשר מאפשרים השתתפות של בני הנוער כחלק אינטגרלי ומובנה בעבודתם, וזאת על מנת שיוכלו לקחת חלק בפעילות מעשית ולפתח את נטייתם להשתתפות. עיצוב מנגנון ההשתתפות והסרת המכשולים המערכתיים חשובה בפרט לבני נוער המשתייכים למעמד סוציאקונומי נמוך ולמיעוטים תרבותיים, מפני שהשתתפותם האזרחית נמוכה יותר מאשר בני נוער המשתייכים לקבוצת הרוב הדומיננטית ולמעמד סוציאקונומי גבוה. לאור האמור לעיל, נשאלת השאלה: מה מניע את בני הנוער להשתתפות אזרחית?

מחקרים שבחנו את המניעים להשתתפות אזרחית של בני הנוער מסבירים מספר מאפיינים שכיחים: סיפוק אישי, יעילות קבוצתית ותרומה לערכים לאומיים משותפים שמייצגים מעורבות אזרחית. מניעי בני הנוער שהתנדבו במסגרות של שירות ציבורי הצביעו על החשיבות של תכונות אישיות, כגון: אמפתיה, נכונות לעזור ואמונה דתית. כמו כן, נטען כי שלושה סוגי גורמים מנבאים את רמת ההתנדבות של בני הנוער: מאפייני אישיות, צרכים ונסיבות חיים. מחקרים מדגישים גם את החשיבות של הנעה פנימית והשתתפות אזרחית. בשל ההבחנה הברורה בין מוטיבציה פנימית למוטיבציה חיצונית (בהתייחס לתיאוריית ההכוונה עצמית) קיים ויכוח סביב הסוגיה: האם נכון לדרוש/לחייב את בני הנוער לשירות בקהילה? חלק מהחוקרים טוענים כי הדגשת ההנעה החיצונית לא תאפשר לבני הנוער לפתח מחויבות אזרחית וקהילתית, אך מחקרים אחרונים בנושא מצביעים על כך שהפיכת השירות הקהילתית לחובה אינה בהכרח מורידה את רמת המוטיבציה הפנימית.

המחקר הנוכחי שם לו למטרה לבחון את הגורמים המניעים והמעכבים את ההשתתפות האזרחית של בני נוער. המחקר נערך בקרב בני נוער מ-4 בתי ספר תיכוניים בקליפורניה, בגילאים 16 – 18.

התקציר מבוסס על המאמר:

Ballard, P. J. (2014). What Motivates Youth Civic Involvement?. *Journal of Adolescent Research*, 29(4), 439 – 463.

המחקר גם ערך השוואה בין בתי הספר על מנת לבחון את ההשפעה של הרקע הסוציו אקונומי של בני הנוער על השתתפותם האזרחית. 2 בתי ספר היו בעלי משאבים ושירתו תלמידים ממעמד סוציו - אקונומי גבוה (להלן, בתי ספר A), ו - 2 בתי ספר היו בעלי משאבים מצומצמים ושירתו תלמידים ממעמד סוציו אקונומי - נמוך (להלן, בתי ספר B). מרבית התלמידים בשני בתי ספר הראשוניים (A) היו ממוצא סיני, הודי ולבנים. בעוד, שמרבית התלמידים בשני בתי הספר האחרים (B) היו לטיניים. לצורך המחקר נבחרו תלמידים שהתאפיינו ברמה שונה של השתתפות אזרחית. המחקר כלל 22 בני נוער, 13 מבתי ספר A, ו - 9 מבתי ספר B. המחקר ארך כחודשיים וכלי המחקר היה ראיונות.

תוצאות המחקר מצביעים על מספר גורמים אשר מניעים בני נוער להשתתף בפעילות אזרחית:

1. נושא או סוגיה ספציפיים - 6 בני נוער מבתי ספר B, ציינו, שנושא בעל חשיבות אישית או סוגיה בעלת משמעות היוו עבורם מניע עיקרי להשתתפות אזרחית. כמו כן, עלו על הפרק גם הצרכים הקהילתיים שבני הנוער הזדהו איתם, למשל, חוויות אישיות בקהילה וחשיפה למקרי אי צדק ואי שוויון. במהלך הזמן, חלק מבני הנוער הרחיבו את תחומי ההשתתפות האזרחית והקהילתית של פעילותם. לעומת זאת, חלק אחר של בני הנוער התמקד דווקא בסוגיה מרכזית אחת, שלרוב הייתה קשורה לקונוטציות אישיות.

2. אמונה כללית בחשיבות של פעילות אזרחית - המניע העיקרי שציינו - 6 בני נוער (4 מבתי ספר A, ו-2 מבתי ספר B) היה חברתי ופחות רגשי. ההשתתפות כשלעצמה הייתה חשובה יותר מאשר הנושא הספציפי. בני נוער הרגישו מחויבות אישית לתרום חזרה לקהילה ודיברו על מחויבות חברתית רחבה.

3. יעדים אישיים - 4 בני נוער מבתי ספר A היו מונעים בראש ובראשונה על ידי יעדים אישיים או אינטרס עצמי. הם הציגו מגוון רחב של יעדים הקשורים להאדרה עצמית (self-enhancement), לדוגמה: פיתוח אישי, הכנה לעתיד, רכישת מיומנויות או ידע, ובניית קורות חיים. מעניין לציין כי המניע הזה לא היווה עבור בני הנוער מניע יחידי להשתתפות וציינו גם מניע משני, שמתייחס לשני המניעים הראשונים שהוזכרו.

4. היענות להזמנה או לבקשה מחבר וממבוגר - ההיענות הייתה מניע עיקרי עבור - 3 מבני נוער מבתי ספר A. ניתן לומר, שבמקרה הנוכחי המחויבות להשתתפות חברתית הייתה נמוכה יותר מאשר במקרים האחרים.

תוצאות המחקר מצביעים גם על מספר גורמים אשר מעכבים בני נוער להשתתף בפעילות אזרחית:

1. מחסומים אישיים - 6 בני נוער מבתי ספר A, ו - 3 בני נוער מבתי ספר B, דיווחו על מחסומים אישיים שנבעו לדבריהם: מהיעדר נושאים ספציפיים המעוררים מוטיבציה; אי התעניינות בנושאים הקשורים להשתתפות אזרחית; העדפת מחויבויות אחרות וסיפוק מלא מהסביבה. יש לציין כי מרבית בני הנוער שלא היו מעורבים בפעילות אזרחית ציינו כי הם מעריכים את הפעילות הזאת. גם התלמידים שהיו מעורבים באופן אקטיבי בפעילות אזרחית ציינו את המכשולים

האישיים, למשל, אופי לא מתאים (על רקע הסטריאוטיפ, שמנהיג של פעילות אזרחית מייצג אישיות חזקה וכריזמטית).

2. מכשולים מערכתיים - 4 בני נוער מבתי ספר B, ו- 3 בני נוער מבתי ספר A, ציינו שהמכשולים המערכתיים באים לידי ביטוי: בהיעדר הזדמנויות, בהיעדר סמן דרך, ובידע והשפעה. חשוב לציין, שבני נוער נוטים לראות במכשולים מערכתיים לא רק מכשול טכני, אלא סימן לכך שהתערבותם אינה רצויה או חסרת סיכויי הצלחה.

החידוש של המחקר הנוכחי הוא בהבחנה הברורה בין התפיסה של חשיבות המעורבות האזרחית לבין החשיבות האישית של מעורבות אזרחית, כמניע להשתתפות. הבחנה זו עולה מתשובות הנחקרים והיא לא נחקרה במחקרים קודמים, אך היא עולה בקנה אחד עם התיאוריות הפסיכולוגיות לגבי המצב הנפשי – פנימי והשפעתו על המוטיבציה של בני הנוער, והחוויות האישיות שהם חווים בפעילות. בנוסף לכך, יש להדגיש את ההבדלים במוטיבציה בין בני הנוער משני סוגי בתי הספר. מרבית בני הנוער מבית ספר A, הביעו דעות כלליות ויעדים עצמיים שתמכו בהשתתפות אזרחית. התמיכה של הסביבה החברתית במעורבות אזרחית של בני הנוער נרכשה באמצעות תהליך של סוציאליזציה. חלק מהם אף ראה צורך "להחזיר חוב" לקהילה ולתרום להתפתחותה, בעוד שאצל בני נוער אחרים הדגש היה על הכנה לתפקידים העתידי כאזרחים. בחלק מהמקרים הייתה קיימת גם מוטיבציה משנית להשתתפות אזרחית של בני הנוער, אולם הם סברו שהשתתפותם נחוצה כדי לסייע בפתרון בעיות חברתיות. לעומת זאת, המוטיבציה להשתתפות אזרחית בקרב מרבית בני הנוער מבתי ספר B נבעה מנושאים ספציפיים, לרוב בעלי משמעות אישית. ההנחה היא שגישה זו קשורה להיעדר הזדמנויות להשתתפות עבור בני נוער משכבות חלשות. כמו כן, בני הנוער מבתי ספר B היו חשופים יותר לבעיות חברתיות דרך משפחותיהם וקהילותיהם, ולכן הפניות הרגשית שלהם להשתתפות אזרחית הייתה פחותה.

ממצאי המחקר תומכים בפרקטיקה הנפוצה של בניית תכניות התערבות אשר מכוונות את בני הנוער מהשכבות הנמוכות לנסות לפתח תגובה רגשית לאי צדק חברתי ולנווט אותה למסלול של השתתפות אזרחית מקיפה. הבנת המוטיבציה שעומדת מאחורי ההשתתפות האזרחית והקהילתית של בני נוער חיונית, וזאת על מנת לצמצם את "הפער האזרחי" בין בני נוער המשתייכים לחתכים חברתיים שונים באוכלוסייה.

לסיכום, המחקר הנוכחי מצביע על כך, שיצירת הזדמנויות להשתתפות אזרחית מהווה גורם חשוב אך לא מכריע לגבי השתתפותם האזרחית והקהילתית של בני הנוער. בין הנחקרים היו בני נוער שהיו מעורבים בפעילות אזרחית במידה גבוהה, למרות היעדר הזדמנויות ומשאבים. בעוד, שחלק מבני הנוער שלא השתתפו נחשפו לאינספור הזדמנויות והיו בעלי משאבים. ולכן תכניות התערבות צריכות לכלול מספר מרכיבים על מנת למקסם את ההשתתפות האזרחית של בני הנוער: (1) יצירת הזדמנויות חדשות להשתתפות; (2) להתמקד בפיתוח התחום הבינאישי של בני הנוער ולקדם את החשיבות של השתתפות אזרחית; (3) הנעה רגשית של בני הנוער באמצעות העלאת נושאים שנראים להם כמשמעותיים, שמעוררים בהם עניין.

לאור האמור לעיל, על המחנכים והמדריכים בבתי ספר למצוא את הדרך לזהות את הנושאים אשר מעוררים רגשות ולהט בבני הנוער, וזאת על מנת להרחיב ולהעמיק את ההשתתפות האזרחית והקהילתית בקרב כלל בני הנוער.